

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРИВАТНИХ ІНТЕРЕСІВ В СФЕРІ КРИМІНАЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА ЯК ПЕРСПЕКТИВНИЙ НАПРЯМОК ДЛЯ НАУКОВОГО ОСМИСЛЕННЯ

Тітко І.А., доцент кафедри правосуддя ПЮІ НЮУ ім. Ярослава Мудрого, к.ю.н.

З прийняттям Конституції України відбулись концептуальні зміни у підходах щодо визначення місця та ролі інтересів людини і громадянина. Так, закріплений на рівні Основного Закону принцип верховенства права (ч. 1 ст. 8) не лише поставив права, свободи та інтереси людини на перше місце у системі соціальних цінностей, а й надав їм роль базового орієнтиру при формуванні мети, завдань державної діяльності (ст. 3) та пріоритетів загальнодержавного розвитку. В рамках євроінтеграційного руху нашої держави істотним кроком на шляху утвердження та нормативного забезпечення ідеї пріоритетності інтересів людини стала ратифікація Україною Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. Подальше впровадження європейських цінностей, стандартів та передових практик захисту прав людини саме через концепцію першочерговості забезпечення інтересів людини, громадянина та юридичних осіб приватного права знайшло безпосереднє відображення у затвердженій Указом Президента України від 20 травня 2015 р. Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 роки. Зазначені тенденції державної політики не могли не позначитися на розвитку галузевого, зокрема кримінального процесуального, законодавства, що у свою чергу підняло на новий рівень питання нормативного забезпечення та практики реалізації приватних інтересів у кримінальному судочинстві.

Безумовно, віднесення кримінального процесуального права до публічних галузей у юриспруденції є аксіомою, яка жодним чином не ставиться під сумнів. Але, враховуючи трансформації правової ідеології, зміщення аксіологічних акцентів у побудові моделі сучасного кримінального процесу, тенденції розвитку юридичної науки та низку інших чинників, вказане аксіоматичне положення має сприйматися під принципово новим кутом зору, зумовленим сучасною парадигмою кримінальних процесуальних відносин. Так, якщо за радянських часів панувало переконання, що весь кримінальний процес підпорядкований лише принципу публічності, тобто задачам служити інтересам держави і суспільства, і заперечувалась наявність будь-яких відхилень від вказаного принципу, то сучасна правова наука все більше уваги зосереджує на приватноправових елементах регулювання суспільних відносин та забезпеченні приватних інтересів учасників кримінального провадження. Причиною вказаного, насамперед, є концептуальні зміни у підходах до сприйняття взаємозв'язку публічних і приватних інтересів. На сьогодні вказані категорії вже розглядаються не як протилежні та відособлені одна від одної, а навпаки – як взаємозумовлюючі. Закладена в Основному Законі ідея визначення змісту і спрямованості діяльності держави через права і свободи людини та їх гарантії (ч. 2 ст. 3) по суті створила модель, у якій публічний (загальносуспільний) інтерес перш за все полягає в забезпеченні інтересів кожного окремого члена суспільства. У свою чергу кримінальна процесуальна деталізація даної конституційної концепції знайшла відображення у ст. 2 КПК 2012 р., де відправною точкою визначення завдань кримінального провадження виступають захист особи від кримінальних правопорушень та охорона прав, свобод і законних інтересів учасників кримінального провадження. Отже, законодавцем на рівні засадничих положень закладена модель, яка апіорі передбачає не конфліктне, а взаємокорре-

лююче співіснування загальносуспільних і приватних інтересів при здійсненні кримінального судочинства: через охорону та захист приватного інтересу кожного учасника кримінального провадження досягається мета забезпечення загальносуспільного (публічного) інтересу.

Комплексний характер проблеми реалізації приватних інтересів у сфері кримінального судочинства зобов'язує звернути увагу на актуальність даного питання у кількох аспектах, кожен з яких висвітлює різні площини значущості та необхідності наукових розробок у цьому напрямі.

Соціально-аксіологічний аспект полягає у сприйнятті соціальної цінності кримінального процесу як дієвої форми справедливого вирішення конфлікту різнопланових інтересів, що виникає в результаті вчинення кримінального правопорушення, а також захисту інтересів суб'єктів, які залучаються в орбіту кримінального провадження. Підтвердженням вказаному є визначення завдань кримінального судочинства саме з позиції оптимального захисту як приватних, так загальносуспільних інтересів (ст. 2 КПК). У свою чергу неналежне нормативне забезпечення вказаних завдань та (або) викривлення зазначеної мети в рамках правозастосування істотно знижує цінність кримінального процесуального права як соціального регулятора, породжує недовіру громадян до органів правопорядку та суду, підриває авторитет держави в цілому.

Окрім вказаного, розгляд кримінального процесу як соціальної цінності, що забезпечує вирішення конфліктних ситуацій, зобов'язує згадати про існування двох конкуруючих кримінально-політичних концепцій реакції на кримінальне правопорушення. Концепція карального правосуддя, виходячи з розуміння злочину як порушення кримінального закону, зосереджує увагу на завданні боротьби зі злочинністю через покарання винного (у такому випадку сторонами конфлікту в першу чергу є правопорушник та держава, а основною метою кримінального провадження – покарання винного). Концепція відновного правосуддя розглядає злочин з позиції завдання шкоди особі або групі осіб (тобто, сторонами конфлікту є приватні суб'єкти – правопорушник і потерпілий) та ставить за мету відновлення балансу інтересів через примирення сторін (що забезпечує мету відшкодування шкоди потерпілому та ресоціалізації правопорушника). При цьому слід відмітити, що розвитку форм відновлювального правосуддя в останні роки приділяється особлива увага як на рівні внутрішньодержавних програм розвитку судочинства («Стратегія реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки» затверджена Указом Президента України від 20 травня 2015 р.), так і в програмних документах загальносвітового значення (Резолюція Економічної та Соціальної ради ООН від 24 липня 2002 р. «Основні засади застосування програм відновного правосуддя в кримінальних справах»).

Нормативно-правовий аспект актуальності проблеми забезпечення приватних інтересів у кримінальному судочинстві зумовлений тим, що закріплена Основним Законом пріоритетність інтересів людини і громадянина може знайти втілення в реальних суспільних відносинах лише за умови повного та адекватного відображення у системі правових приписів відповідних галузей права. Особливо виважено та ретельно до цього питання слід підходити в тих секторах правової регламентації, які за своєю сутністю є публічно-правовими (до яких безумовно входить й кримінальне процесуальне право), а відтак традиційно зосереджуються у першу чергу на забезпеченні загальнодержавних інтересів. Окрім вказаного, не може лишитися не поміченою тенденція проникнення приватноправових методів регулювання до сфери кримінального процесуального права. Даний факт у свою чергу породжує нові кримінальні процесуальні інститути, які потребують не лише якісного нормативного забезпечення, а й вчасної законодавчої корекції їх недоліків, виявлених кримінально процесуальною наукою та (або) практикою правозастосування.

Правозастосовний аспект актуальності обраної тематики зумовлюється тим фактом, що навіть ідеальна з позиції законотворчої техніки нормативна конструкція захисту приватних інтересів не є безумовною запорукою їх належної реалізації та забезпечення у правозастосовній практиці. Серед найбільш поширених причин вказаного слід назвати неправильне розуміння правозастосовником позиції законодавця, її свідоме викривлення в угоду відомчим інтересам, стереотипність мислення, що проявляється у сприйнятті принципово нових законодавчих підходів через призму концепції КПК 1960 р., тощо. З іншого боку, саме правозастосовна практика є тим «лакмусовим папірцем», який першим сигналізує про недосконалість чинного законодавства. Окрім цього, доволі часто наявні законодавчі недоліки у забезпеченні приватних інтересів корегуються саме в межах правозастосовної практики, оскільки такий спосіб є більш оперативним порівняно з механізмом внесенням змін до чинного законодавства.

Доктринальний аспект. Проблематика приватного інтересу у кримінальному судочинстві безумовно неодноразово привертала увагу правників. Проте безпосереднім предметом досліджень у більшості випадків виступали окремі елементи цього явища, як то провадження у справах приватного та приватно-публічного обвинувачення, статус потерпілого, інститут цивільного позову тощо. Окрім цього, якщо вести мову про дослідження науковців дореволюційного і радянського періоду, то слід вказати, що вони базувалися на зовсім іншій, відмінній від пануючої сьогодні, парадигмі взаємовідносин держави і людини. Відповідно, для сучасної юридичної науки актуальним завданням є дослідження приватного інтересу в кримінальному судочинстві на більш загальному теоретичному рівні та з урахуванням реалій сьогодення, тенденцій загальнодержавного розвитку і політики у сфері нормативної регламентації кримінальних процесуальних правовідносин.

Міністерство внутрішніх справ України
Одеський державний університет внутрішніх справ

**Процесуальні та криміналістичні аспекти
досудового розслідування**

Матеріали
Міжнародної науково-практичної конференції

14 квітня 2016 року

Одеса
ОДУВС
2016

УДК 343.102:343.98(477)
ББК 67.410.2:67.52(4Ук)
П48

Статті друкуються в авторському варіанті.
Оргкомітет дозволив собі лише скорочення
статей, які суттєво перевищували пропоновані обсяги

П48 **Процесуальні та криміналістичні аспекти досудового**
розслідування : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф.,
м. Одеса, 14 квітня 2016 р. — Одеса : ОДУВС, 2016. — 314 с.
УДК 343.102:343.98(477)
ББК 67.410.2:67.52(4Ук)